

Dariusz Walencik*

Uniwersytet Opolski

UTRATA URZĘDU DUCHOWNEGO W KOŚCIELE EWANGELICKO-REFORMOWANYM W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. WYKŁADNIA OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW W KONTEKŚCIE ZASAD POPRAWNEJ LEGISLACJI

UWAGI WPROWADZAJĄCE

W tradycji chrześcijańskiej urząd (*officium*) kojarzy się ze służbą (*ministerium*), posługą (*diakonia*). Pojęcie to doznało jednak obiektywizacji, w wyniku której przez urząd zaczęto rozumieć zespół uprawnień i obowiązków określonych prawem: urząd zależy wyłącznie od prawa, jest sprawą publiczną, istnieje dla dobra wspólnego. Urząd w Kościele Ewangelicko-Reformowanym w Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: KER, Kościół) to pewne zadanie wykonywane dla realizacji misji (celów) Kościoła. Tak rozumiany urząd winien cechować się niejaką stałością, a tworzące go prawa i obowiązki muszą być jasno określone, przez co powstaje obiektywny byt prawny (urząd istnieje niezależnie od sukcesji osób fizycznych, którym zostaje nadany), obdarzony abstrakcyjną podmiotowością w porządku prawnym KER. Szczegółowe regulacje związane z prawami i obowiązkami związanymi z urzędem, sposobami jego powierzania (nadawania) i utraty zawarte są w prawie wewnętrznym (kanonicznym) KER. To zaś winno cechować się poprawnością legislacyjną, zwłaszcza że terminologia i instytucje prawne funkcjonujące w tym prawie wymykają się niekiedy ustaleniom teorii prawa powszechnie obowiązującego, „co może prowadzić do tego, że «zewewnętrzny interpretator» bez powodzenia będzie szukał odniesień lub analogii do znanego sobie systemu prawa”¹.

Prawo wewnętrzne (prawo kanoniczne) związków wyznaniowych² jest bowiem przez te związki autonomicznie stanowione i obowiązuje w zakresie

* ORCID 0000-0002-1027-3980, e-mail: dwalencik@uni.opole.pl

1 P. KroczeK, *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne*, Kraków 2017, s. 11.

2 W literaturze przedmiotu słusznie wskazuje się, że „kościół” to szczególna nazwa „związku wyznaniowego”, a nie inna kategoria prawna. Wszystkie zatem „kościóły” są związkami wyznaniowymi,

relacji wewnątrzkościelnych, czyli w porządku kanoniczno-prawnym. Podlega ono autentycznej interpretacji przez właściwe prawotwórcze organy związków wyznaniowych³ zgodnie z regułami wykładni, oczywiście o ile takie istnieją, właściwymi dla systemu prawnego danego związku wyznaniowego. Wydaje się, iż nie ma potrzeby bliższego wyjaśniania, iż reguły te mogą znacznie odbiegać od reguł wykładni stosowanych w prawie państwowym. Tak więc dokonując interpretacji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, należy albo postępować zgodnie z zasadami wykładni specyficznymi dla tego prawa, albo zgodnie z zasadami powszechnie przyjętymi w nauce prawa⁴.

Normy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych nie mają charakteru norm ani prawa powszechnie obowiązującego – co wynika przede wszystkim z art. 87 Konstytucji RP⁵, ani prawa wewnętrznego obowiązującego w rozumieniu art. 93 Konstytucji RP. Prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych nie należy też traktować jako statutu danego związku wyznaniowego w takim rozumieniu, w jakim pojęcie „prawo statutowe” odnoszone jest między innymi do osób prawnych prawa handlowego, fundacji czy stowarzyszeń. Prawo to nie podlega zatwierdzeniu przez organy władzy publicznej. Nie jest też promulgowane w publicznych dziennikach urzędowych.

Prawo wewnętrzne (prawo kanoniczne) związków wyznaniowych jest *sui generis* prawem obcym w stosunku do norm prawa polskiego. Przepisy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych nie obowiązują automatycznie w polskim porządku prawnym. Mogą one – co kilkakrotnie podkreślał Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy czy Naczelny

ale nie wszystkie związki wyznaniowe w swej nazwie używają słowa „kościół”. T. Zieliński, *Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Prawo i Religia” 2007, t. 1, s. 46; J. Cupriak, *Związek wyznaniowy [w:] Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 586–588.

- 3 W przypadku Kościoła Ewangelicko-Reformowanego organem takim jest Synod Kościoła, na co wskazuje przepis art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 483), który stanowi, że „Prawo Wewnętrzne [...] jest uchwalane przez Synod Kościoła”. A także przepis art. 4 ust. 1 Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego obowiązującego od 1 stycznia 2015 r., znowelizowanego podczas Synodu 12–13 maja 2018 r. w Żelowie, 11–12 maja 2019 r. w Żelowie oraz 5 czerwca 2021 r. w Łodzi (tekst w posiadaniu autora), zgodnie z którym: „O wszystkich sprawach Kościoła, tak pod względem religijnym, jak i administracyjnym, decyduje Synod, którego organem wykonawczym jest Konsystorz”. Wreszcie zgodnie z art. 64 ust. 2 PW: „Jeżeli zachodzi taka konieczność, Prezydium Synodu przygotowuje również:

- a) projekty wykładni przepisów Prawa Wewnętrznego oraz ogólnokościelnych regulaminów,
- b) propozycje zmian w Prawie Wewnętrznym oraz w ogólnokościelnych regulaminach,
- c) projekty uchwał Synodu,
- d) wykładnię uchwał Synodu w okresie między sesjami Synodu”.

4 P. Kroczyk, dz. cyt., s. 229.

5 Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

Sąd Administracyjny – wywoływać skutki w prawie polskim tylko na zasadzie wyjątku i tylko wtedy, gdy państwo wyrazi taką wolę w ustawie⁶ lub umowie międzynarodowej, choć mogą i powinny być brane pod uwagę przy wydawaniu przez organy władzy publicznej rozmaitych rozstrzygnięć dotyczących wspólnot religijnych⁷.

Normy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych mogą formułować przepisy nakazujące (zakazujące) swoim członkom określone zachowanie – także pod rygorem zastosowania określonych sankcji (z sankcją wykluczenia ze związku wyznaniowego włącznie). Przepisy te nie muszą być ani demokratyczne, ani nie muszą uwzględniać zasady równości (np. kobiet i mężczyzn). Mogą też nakładać na członków wspólnot wyznaniowych obowiązki, których nie określono w prawie państwowym. Przepisy prawa wewnętrznego (prawa kanonicznego) związków wyznaniowych nie mogą jedynie ograniczać prawa do swobodnego wystąpienia ze związku wyznaniowego (art. 53 ust. 2 Konstytucji RP; art. 2 pkt 2a ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania)⁸. Przynależność jednostek (osób fizycznych) do poszczególnych związków wyznaniowych jest dobrowolna. Przez swoją przynależność do związku wyznaniowego osoby te tym samym poddają się dobrowolnie reżimowi prawnemu danego związku wyznaniowego.

- ⁶ Z takim odesłaniem mamy do czynienia w art. 8a ust. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP, zgodnie z którym „osobę duchowną, przed którą składa się oświadczenia o zawarciu małżeństwa, określa Prawo Wewnętrzne Kościoła”. Przykładem wyrażenia odesłania do przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (nieposiadających ustawowo uregulowanej sytuacji prawnej) jest też art. 34 ust. 3 w zw. z art. 32 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1153). Zgodnie z tymi przepisami z chwilą wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych osobowość prawną nabywa nie tylko związek wyznaniowy jako całość, ale również jego jednostki organizacyjne, zakony i diakonaty, o ile posiadanie osobowości prawnej przez te jednostki zostało przewidziane w statucie, w którym mają być ponadto określone ich nazwy, teren działania, siedziby, zakres uprawnień oraz zasady ich tworzenia, znoszenia i przekształcania, a także ich organy, zakres kompetencji, tryb podejmowania decyzji, sposób powoływania i odwoływania tych organów, sposób reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań o charakterze majątkowym, a także przeznaczenie majątku pozostałego po zakończeniu likwidacji tych osób prawnych.
- ⁷ Zob. zwłaszcza wyrok TK z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. akt K 55/07, OTK ZU 2009, nr 11A, poz. 167; wyrok SN z dnia 12 marca 1997 r., sygn. akt II CKN 24/97, Lex nr 80725; wyrok SN z dnia 27 lipca 2000 r., sygn. akt IV CKN 88/00, OSP 2003, z. 9, s. 491–492; wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r., sygn. akt IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, s. 48–60; wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 r., sygn. akt IV CK 480/04, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2009, t. 1, s. 203–206; wyrok SN z dnia 17 lutego 2005 r., sygn. akt IV CK 582/04, Lex nr 176007; uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., sygn. akt III CZP 122/08, OSP 2010, z. 2, s. 114–120; postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2011 r., sygn. akt I CSK 182/10, OSP 2011, z. 12, s. 885–889; wyrok NSA z dnia 3 lipca 2000 r., sygn. akt II SA 1128/99, OSP 2001, z. 12, s. 602–605; wyrok NSA z dnia 19 września 2000 r., sygn. akt III SA 1411/00, Lex nr 47198; wyrok NSA z dnia 8 stycznia 2008 r., sygn. akt II GSK 286/07, OSP 2009, z. 2, s. 120–123; wyrok NSA z dnia 5 lutego 2016 r., sygn. akt II OSK 1631/14, ONSAiWSA 2017, nr 2, s. 103–112.
- ⁸ A. Mezglewski, *Zarządzanie własnymi sprawami* [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 219.

I. URZĄD DUCHOWNEGO W KER

Status duchownych w KER oprócz norm doktrynalnych określają przepisy Prawa Wewnętrznego (PW), Pragmatyki Służbowej (PS)⁹ i regulaminów kościelnych oraz uchwał Synodu i Konsystorza. Należy jednak mieć na względzie fakt, że przepisy PW mają najwyższą moc normatywną i stosowane są bezpośrednio w Kościele, chyba że same stanowią inaczej (art. 75 PW). Z kolei PS reguluje prawa i obowiązki członków KER, w tym duchownych, oraz sakramenty i posługi kościelne udzielane przez Kościół (Wstęp). Tym samym należy uznać, iż są to najważniejsze akty prawa wewnętrznego (kanonicznego) tego Kościoła. Określając zaś relacje pomiędzy tymi aktami prawnymi, mając na celu usunięcie sprzeczności między nimi, należy skorzystać wobec braku odrębnych, wewnątrzkościelnych regulacji w tej kwestii z wnioskowań prawniczych (reguły *a foriori*, rozumowania *a contrario* lub wnioskowania *per analogiam* i innych), wykorzystując różne rodzaje wykładni prawa. Powszechnie przyjmuje się, że istnieją trzy podstawowe grupy dyrektyw interpretacyjnych i trzy rodzaje wykładni prawa:

- 1) wykładnia językowa,
- 2) wykładnia systemowa i
- 3) wykładnia funkcjonalna (celowościowa).

Wykładnia językowa polega na posługiwaniu się dyrektywami, które wskazują, w jaki sposób należy ustalać znaczenie przepisu ze względu na jego kontekst językowy. Wykładnia systemowa – na ustalaniu znaczenia przepisu ze względu na system, do którego on należy. Z kolei dyrektywy wykładni funkcjonalnej (celowościowej)¹⁰ wskazują na konieczność ustalenia znaczenia przepisu ze względu na kontekst funkcjonalny¹¹.

9 Pragmatyka Służbowa dla Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z 11 maja 2019 r. (tekst w posiadaniu autora).

10 Stosując ten ostatni rodzaj wykładni, interpretator odwołuje się do prawa jako środka kontroli społecznej, za pomocą którego reguluje się zachowania dla realizacji wartości, założonych jako cele. W wykładni prawa interpretator powołuje się na różnego rodzaju cele. Materiały, na podstawie których ustala się cel reguły, sprowadzają się bądź do samego tekstu przepisów aktów prawnych, bądź są to dane spoza samego tekstu – cele takie mogą być bowiem formułowane w materiałach przygotowawczych do poszczególnych aktów prawnych lub też wyprowadza się je wprost z kontekstu funkcjonalnego w postaci postulatów systemu prawa, opartych z reguły na zasadach ustroju społeczno-politycznego. Stąd też wyróżnia się wykładnię celowościową jako odmianę wykładni funkcjonalnej. Tak: J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 142–143; T. Gizbert-Studnicki, *Wykładnia celowościowa*, „Studia Prawnicze” 1985, nr 3–4, s. 52. Natomiast J. Nowacki i Z. Tobor (*Wstęp do prawoznawstwa*, Kraków 2007, s. 199) traktują wykładnię celowościową jako samodzielny rodzaj wykładni. Przy wykładni celowościowej (teleologicznej) racją przepisu jest ten cel jego ustanowienia (razem z innymi przepisami), który miano na uwadze przy jego ustanowieniu. Tak: M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010, s. 76.

11 J. Wróblewski, dz. cyt., s. 128, 134 i 140.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

I tak, zgodnie z art. 3 PW, do realizacji swych zadań Kościół ustanawia urzędy:

- duchownego (sługi Słowa Bożego),
- starszego (prezbitera),
- diakona.

Powolywanie na wszelkie urzędy kościelne odbywa się przez wybór w głosowaniu tajnym. Wybór ponowny (ta sama osoba może być wybierana wielokrotnie bez ograniczeń) jest dopuszczalny, chyba że przepis szczególny PW stanowi inaczej (art. 5 ust. 1 PW). Osoby wybrane, sprawując urząd, działają dla dobra Kościoła i kierują się własnym sumieniem (art. 5 ust. 2 PW). Odwoływanie z wszelkich urzędów kościelnych odbywa się w tym samym trybie co powoływanie nań, czyli w wyniku głosowania. Wobec duchownych wybranych, którzy pozostają w stosunku pracy w Kościele, oprócz odwołania mają zastosowanie zasady wynikające z Kodeksu cywilnego i prawa pracy (art. 5 ust. 3 PW).

Duchowni KER to członkowie Kościoła powołani i upoważnieni w akcie ordynacji do pełnienia urzędu duchownego, czyli głoszenia Słowa Bożego, sprawowania sakramentów i posług kościelnych (§ 34 PS). Duchownym może być osoba wyznania ewangelicko-reformowanego, która po ukończeniu studiów magisterskich w zakresie teologii ewangelickiej, odbyciu ustalonego przez Konsystorz stażu i po złożeniu pierwszego egzaminu konsystorskiego została ordynowana przez biskupa według formuły wskazanej w agendzie (art. 33 PW, § 35 PS). Ordynacja nie jest równoznaczna z zatrudnieniem w Kościele (art. 37 ust. 5 PW). Zgodnie z art. 34 PW wszyscy duchowni, bez względu na zajmowane stanowisko (wikariusza, proboszcza, biskupa), z racji swojej ordynacji są sobie równi i używają tytułu księdza (pastora). Emerytowany duchowny zachowuje prawa wynikające z ordynacji, ale bez zgody Konsystorza nie może pełnić stanowisk i funkcji zastrzeżonych dla duchownych (§ 36 PS). Do podstawowych obowiązków duchownego należy głoszenie Słowa Bożego, nauczanie religii, usługiwanie sakramentami oraz pełnienie innych posług duszpasterskich według zasad wyznania ewangelicko-reformowanego, w tym udzielanie ślubów ze skutkiem cywilnoprawnym (art. 35 ust. 1 PW). Duchowny powinien osobistym przykładem umacniać w wierze swoich współwyznawców (art. 35 ust. 2 PW). Duchowni nie tworzą zatem odrębnego stanu w KER, czyli nie zyskują szczególnego statusu, z wyjątkiem praw socjalno-bytowych.

Zgodnie z § 37 PS Konsystorz prowadzi listę duchownych czynnych i emerytowanych. Wpis na listę duchownych upoważnia do korzystania z praw określonych przez prawo Kościoła. Wpis dokonywany jest z urzędu niezwłocznie po ordynacji duchownego. Z kolei § 63 PS stanowi, że Konsystorz prowadzi listę duchownych obejmującą:

- a) czynnych duchownych, to jest zajmujących stanowiska parafialne i pozaparafialne zgodnie z przepisami kościelnymi, oraz oddelegowanych

do innych instytucji na podstawie odrębnych przepisów lub uchwały Konsystorza;

- b) emerytowanych duchownych;
- c) duchownych zawieszonych lub przebywających na urlopach związanych ze sprawowaniem funkcji lub urzędu we władzach publicznych.

Wpis na listę następuje na mocy ważnej ordynacji duchownego lub wraz z podjęciem pracy w KER przez duchownego ordynowanego (§ 64 PS). Zaś na mocy przepisu art. 71 lit. k *ab initio* PW Konsystorz prowadzi listę czynnych duchownych. Przepisy te, jak łatwo zauważyć, zostały sformułowane w sposób nieprecyzyjny. O ile przepis lit. a § 63 PS stanowi dookreślenie pojęcia „duchowni czynni”, o tyle przepis lit. c. tego samego paragrafu PS wprowadza nową, trzecią kategorię duchownych podlegających wpisowi na listę. Ponadto § 64 PS przewiduje możliwość wpisu na listę duchownego już ordynowanego w momencie podjęcia przez niego pracy w KER, co prowadzi do wniosku, że musi to być duchowny ordynowany w innym kościele ewangelickim, bo ordynowany w KER jest wpisywany na listę z urzędu niezwłocznie po ordynacji. Biorąc pod uwagę fakt, że wpis jest obligatoryjny, dokonywany z urzędu i upoważnia do korzystania przez duchownych z praw określonych w regulacjach prawnych KER oraz zasady przyzwoitej legislacji, takie sformułowanie treści aktów prawnych pozostawia wiele do życzenia.

Również kwestia skreślenia z listy duchownych (przesłanki skreślenia, organy uprawnione do dokonania tej czynności oraz jej konsekwencje) została uregulowana w sposób budzący liczne wątpliwości. Po pierwsze, regulują ją zarówno przepisy PW, jak i PS; po drugie, przepisy te różnią się w znaczący sposób; po trzecie, w PS przepisy zamieszczono znów w dwóch różnych jednostkach redakcyjnych (§ 38 i § 65). I tak art. 36 PW stanowi, że duchowny, który wypacza zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłacza godności urzędu, może być skreślony z listy duchownych przez Synod na wniosek Konsystorza (ust. 1). Z listy tej duchowny może też być skreślony przez Konsystorz na własną prośbę (ust. 2). Z kolei zgodnie z § 38 PS duchowny, który wypacza zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłacza godności urzędu bądź popełnia wykroczenie, może być skreślony z listy duchownych przez Synod na wniosek Konsystorza. Duchowny może też być skreślony przez Konsystorz na własną prośbę. Skreślenie pozbawia wszelkich praw wynikających ze statusu duchownego w Kościele, chyba że Konsystorz postanowił inaczej w zakresie praw socjalno-bytowych. Wreszcie na mocy § 65 *ab initio* PS skreślenie z listy duchownych następuje w razie śmierci duchownego oraz na mocy uchwały Konsystorza w następujących przypadkach:

- a) na pisemny wniosek duchownego;
- b) na podstawie prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego;
- c) w innych przypadkach wskazanych w PW lub PS.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

Ponadto przepisy PS w § 66 określają zasady ponownego wpisu duchownego na listę. W przypadku skreślenia z listy na wniosek duchownego o ponownym jego wpisaniu na listę decyduje Konsystorz, po rozpatrzeniu pisemnego wniosku duchownego. W przypadku skreślenia na innej podstawie o ponownym wpisie na listę decyduje Synod, na wniosek biskupa.

II. SKREŚLENIE DUCHOWNEGO Z LISTY CZY RACZEJ UTRATA URZĘDU DUCHOWNEGO

W obu analizowanych aktach prawnych wymienia się zgodnie trzy przesłanki skreślenia z listy duchownych:

- wypaczenie zasad wyznania ewangelicko-reformowanego (a te zostały syntetycznie przedstawione w trzecim akapicie Wstępu do PW);
- uwłaczanie swoim postępowaniem godności urzędu duchownego;
- własna prośba (pisemna rezygnacja, która staje się skuteczna dopiero po jej przyjęciu przez Konsystorz).

W przepisach PS przesłankę skreślenia z listy duchownych stanowi ponadto śmierć duchownego. Wreszcie PS wymienia piątą przesłankę, przy czym różnie ją określa. Zgodnie z § 38 PS duchowny, który popełnia wykroczenie, może być skreślony z listy. Zaś na mocy § 65 lit. b PS skreślenie z listy duchownych następuje na podstawie prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego. Pomijając oczywiste złamanie zasad techniki prawodawczej (do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń), należy zwrócić uwagę, że sam fakt popełnienia przez duchownego wykroczenia, bez względu na wynik postępowania dyscyplinarnego, nie może być przesłanką skreślenia z listy duchownych. Należy zatem, uwzględniając przepisy rozdziału IV (§§ 74–92) PS, przyjąć, że przesłankę tę stanowi prawomocne orzeczenie dyscyplinarne, w którym orzeczono karę pozbawienia prawa sprawowania urzędu i skreślenie z listy duchownych (§ 77 lit. g PS). Karę tę musi, po przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego w I instancji, orzec Komisja Dyscyplinarna postanowieniem wraz z uzasadnieniem. Od postanowienia Komisji Dyscyplinarnej przysługuje odwołanie do Synodu. Odwołanie należy złożyć w terminie 14 dni od dnia otrzymania postanowienia (§ 89 PS). Odwołanie od postanowienia Komisji Dyscyplinarnej rozpatruje Synod, powołując Synodalną Komisję Dyscyplinarną, składającą się z trzech członków. Przynajmniej jeden z członków Komisji powinien posiadać wykształcenie prawnicze; jeden z członków Komisji musi być duchownym (§ 90). Wykonalność orzeczenia stwierdza Synod. Kierując je do wykonania, wydaje stosowne zarządzenia. Za ich realizację odpowiedzialny jest Konsystorz (§ 91). Wprawdzie w przepisach PS nie ma mowy o prawomocności

postanowienia Komisji Dyscyplinarnej, a jedynie o jego wykonalności, niemniej regułą jest, że postanowienia (decyzje, wyroki) orzekające co do istoty sprawy stają się skuteczne, a jeżeli wymagają wykonania – także wykonalne, dopiero po uprawomocnieniu się. Wykonalność postanowienia (decyzji, wyroku) jest w tym przypadku następstwem jego prawomocności. Generalnie wyłącza ona bowiem możliwość ponownego merytorycznego rozpoznania tej samej sprawy.

Wyróżnia się dwa aspekty prawomocności: formalny i materialny. Postanowienie (decyzja, wyrok) staje się formalnie prawomocne, jeżeli nie przysługuje od niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. Innymi słowy kończy formalnie postępowanie, tworząc stan rzeczy osądzonej oraz rodzi domniemanie prawdziwości ustaleń dotyczących rozstrzygnięcia i ich zgodności z prawem¹². Biorąc pod uwagę przepisy PS, nastąpi to, gdy:

- a) nie zaskarżono postanowienia Komisji Dyscyplinarnej, a upłynął termin 14 dni na wniesienie środka odwoławczego;
- b) skorzystano ze środka odwoławczego, a Synodalna Komisja Dyscyplinarna (organ wyższej instancji) utrzymał w mocy zaskarżone postanowienie bądź zmienił je – z chwilą wydania postanowienia Synodalnej Komisji Dyscyplinarnej (organu wyższej instancji). Innymi słowy został wyczerpany tok instancyjny.

Wydaje się także dopuszczalna sytuacja, w której Synodalna Komisja Dyscyplinarna odmówi przyjęcia środka odwoławczego (wniesiony został po terminie lub przez osobę nieuprawnioną albo jest niedopuszczalny z mocy przepisów prawa), chociaż wprost nie uregulowano tych kwestii w PS.

Aspekt materialny prawomocności postanowienia Komisji Dyscyplinarnej wiąże się z zasadą *ne bis in idem*: zakaz prowadzenia ponownie postępowania przeciwko tej samej osobie o tę samą odpowiedzialność dyscyplinarną.

Uwzględniając wcześniejsze analizy, należy stwierdzić, że zgodnie z wymienionymi aktami prawnymi przesłankami skreślenia z listy duchownych są:

- śmierć duchownego;
- rezygnacja złożona na piśmie, która staje się skuteczna dopiero po jej przyjęciu przez Konsystorz;
- wypaczenie zasad wyznania ewangelicko-reformowanego;
- uwłaczanie swoim postępowaniem godności urzędu duchownego;
- prawomocne orzeczenie dyscyplinarne, w którym orzeczono karę pozbawienia urzędu i skreślenie z listy duchownych.

Wbrew jednak literalnemu brzmieniu tych przepisów są to nie tyle przesłanki skreślenia z listy duchownych, ile przesłanki utraty urzędu duchownego.

¹² Pod pewnymi warunkami takie postanowienie (decyzja, wyrok) jest wzruszalne, np. przez wznowienie postępowania.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

Przytoczone przepisy wymieniają bowiem zdarzenia albo czynności prawne czy to ze strony tytulariusza urzędu, czy to ze strony kompetentnego organu Kościoła, które warunkują utratę urzędu duchownego. Innymi słowy dane zdarzenie albo czynność prawna czy to ze strony tytulariusza urzędu, czy to ze strony kompetentnego organu Kościoła musi wprawdzie nastąpić (co znajduje uzasadnienie w fakcie, że bez tych zdarzeń albo czynności prawnych nie ma utraty urzędu), aby w konsekwencji dokonano czynności materialno-technicznej, jaką jest skreślenie z listy duchownych. Skreślenie z listy duchownych nie jest równoznaczne z utratą urzędu duchownego, ale jest jego skutkiem.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że przez śmierć nie traci się urzędu, lecz urząd traci swego tytulariusza. Urząd duchownego traci się więc na skutek rezygnacji, usunięcia (*amotio*) i pozbawienia (*privatio*). Rezygnacja to dobrowolne i świadome ustąpienie z urzędu. Wypaczenie zasad wyznania ewangelicko-reformowanego oraz uwłaczanie swoim postępowaniem godności urzędu duchownego to przesłanki usunięcia z urzędu. Usunięcie to utrata urzędu następująca wbrew woli osoby go piastującej niepołączona z nadaniem innego urzędu. Usunięcie nie jest karą dyscyplinarną, lecz środkiem prawnym mającym chronić dobro publiczne Kościoła wtedy, gdy tytulariusz urzędu znalazł się – w sposób zawiniony albo niezawiniony – w sytuacjach niedających się pogodzić z zadaniami, jakie ma wykonywać, sprawując urząd. Z kolei pozbawienie urzędu to jedna z kar dyscyplinarnych. Stosowanie w tej sytuacji podstawowych standardów prawa karnego oznacza konieczność respektowania zasady *nullum crimen, nulla poena sine lege*, a więc czyn w okresie jego popełnienia musi być zagrożony karą. W tym zakresie niedopuszczalne jest więc stosowanie analogii bądź wnioskowań zmierzających do rozszerzenia zakresu normy sankcjonującej.

Jeżeli chodzi o charakter wymienionych przesłanek, to należy przyjąć – w przeciwieństwie do treści art. 36 PW i § 38 PS – że skreślenie z listy duchownych w wyniku śmierci duchownego, przyjętej przez Konsystorz pisemnej rezygnacji z pełnienia urzędu przez duchownego oraz prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego, w którym orzeczono karę pozbawienia urzędu i skreślenie z listy duchownych, jest (a przynajmniej powinno być) obligatoryjne jako skutek określonych zdarzeń albo czynności prawnych. Osoba, która utraciła urząd duchownego w wyniku rezygnacji albo pozbawienia, nie powinna figurować na liście duchownych. Podobnie w sytuacji śmierci duchownego. W pozostałych przypadkach: duchownego, który wypacza zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłacza godności urzędu, skreślenie z listy również powinno być obligatoryjne, a nie fakultatywne, na co słusznie zwraca uwagę przepis § 65 lit. c PS. Trudno bowiem oczekiwać, że urząd duchownego, czyli głoszenia Słowa Bożego, sprawowania sakramentów i posług kościelnych, w KER będzie pełniła osoba, która wypacza zasady wyznania tego

Kościółu lub swoim postępowaniem uwłacza godności tego urzędu. Oczywiście w tej sytuacji powinno wprawdzie nastąpić usunięcie z urzędu, a dopiero w jego konsekwencji skreślenie z listy duchownych. Ponieważ PW i PS nie przewidują przypadków usunięcia z urzędu *ex lege*, winno to nastąpić zgodnie z przepisami prawa uchwałą kompetentnego organu Kościoła.

Jeżeli chodzi o organy KER właściwe do dokonania skreślenia duchownych z listy, to znów mamy do czynienia z pomieszaniem kompetencji. Nie ulega wątpliwości, że w przypadku złożonej przez duchownego rezygnacji właściwym organem jest Konsystorz. Rezygnacja powinna być złożona na piśmie, osobiście przez duchownego i aby była skuteczna, winna być przyjęta w formie uchwały przez Konsystorz (art. 36 PW i § 38 PS oraz § 65 lit. a PS). W przypadku śmierci duchownego czynność ta będzie miała charakter wyłącznie materialno-techniczny, w związku z tym nie wymaga podejmowania żadnych czynności prawnych. I skoro Konsystorz prowadzi listę duchownych, to do jego kompetencji należy w tej sytuacji również skreślenie duchownego z listy (§ 65 w zw. z § 63 PS).

W pozostałych przypadkach sprawa mocno się komplikuje. Zgodnie bowiem z art. 36 PW w przypadku duchownego, który wypacza zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłacza godności urzędu, skreślenia może dokonać Synod na wniosek Konsystorza. Przepis § 38 PS do okoliczności tych dołącza także, biorąc pod uwagę wcześniejsze analizy, prawomocne orzeczenie dyscyplinarne, w którym orzeczono karę pozbawienia urzędu i skreślenie z listy duchownych. Z kolei na mocy § 65 lit. b i c PS skreślenie z listy duchownych w przypadku duchownego, który wypacza zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłacza godności urzędu, a także na podstawie prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego, w którym orzeczono karę pozbawienia urzędu i skreślenie z listy duchownych, winno nastąpić na mocy uchwały Konsystorza.

W celu odkodowania treści przepisów analizowanych aktów prawnych oraz odczytania właściwego ich sensu należy zastosować wykładnię systemową, jak i celowościową, a nie tylko wykładnię gramatyczną. Zauważyć bowiem należy, że każdy przepis funkcjonuje w określonym systemie prawa, a jego znaczenie winno być odczytywane łącznie z innymi przepisami, jakie prawodawca chce osiągnąć daną regulacją prawną. W ramach dyrektyw preferencji metod wykładni na czoło wysuwa się powszechnie akceptowana w orzecznictwie i piśmiennictwie zasada pierwszeństwa wykładni językowej oraz subsydiarności wykładni systemowej i funkcjonalnej¹³. Poszukując intencji prawodawcy, najpierw należy posłużyć się

¹³ Wyrok TK z dnia 8 czerwca 1999 r., sygn. akt SK 12/98, OTK 1999, nr 5, poz. 96; uchwała SN z dnia 25 kwietnia 2003 r., sygn. akt III CZP 8/03, OSNC 2004, nr 1, poz. 1; uchwała SN z dnia 11 stycznia 2006 r., sygn. akt I KZP 53/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 13; uchwała SN z dnia 10 grudnia 2009 r., sygn.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

wykładnią językową, która ma podstawowe znaczenie dla rozumienia przepisów, ponieważ dla adresatów norm prawnych posłużenie się określonymi, zrozumiałymi dla nich wyrażeniami danego języka powinno oznaczać to, co zostało w tym języku wypowiedziane. Jeżeli jednak zastosowanie wykładni językowej w dość oczywisty sposób prowadzi do wniosków nieracjonalnych, sprzecznych z celem aktu prawnego, w którym dany przepis się znajduje, albo odbiega poprzez użyte wyrażenia od uregulowania tożsamyh zdarzeń prawnych w innych obowiązujących w tym samym czasie aktach prawnych, to należy poprzez inne rodzaje wykładni prawa¹⁴ starać się doprowadzić do ujednolicenia rozumienia analizowanych przepisów, kierując się możliwym do ustalenia *ratio legis* i celem tych przepisów oraz dążąc do zapewnienia ochrony interesów osób znajdujących się w okolicznościach zasługujących na ochronę¹⁵. W szczególności wykładnia prawa nie może prowadzić do oczywistej niesprawiedliwości i w imię niejasnych idei ekonomicznych i społecznych naruszać praw podmiotowych. Jeżeli do takiej niesprawiedliwości prowadzi prosta wykładnia językowa przepisu, to należy próbować racjonalizować zastosowanie tego przepisu przez posłużenie się innymi rodzajami wykładni. Jak wielokrotnie wyjaśniano w orzecznictwie, a co zostało zwłaszcza podsumowane w uchwale składu 7 sędziów SN z dnia 1 marca 2007 r., sygn. akt III CZP 94/06¹⁶, w okolicznościach, w których zawodzi zasada pierwszeństwa wykładni językowej, nie zawsze trzeba posłużyć się kolejno wszystkimi innymi rodzajami wykładni. Nie ma zwłaszcza potrzeby

akt III CZP 110/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 89; uchwala SN z dnia 19 maja 2015 r., sygn. akt III CZP 114/14, OSNC 2015, nr 12, poz. 134; postanowienie SN z dnia 2 grudnia 2004 r., sygn. akt III KK 112/04, OSNKW 2005, nr 1, poz. 6; wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2008 r., sygn. akt II CSK 650/07, Lex nr 391825.

- 14 W takiej sytuacji winno się odwołać do wypracowanej w piśmiennictwie dyrektywy interpretacyjnej, zgodnie z którą „w przypadku, gdy językowo jednoznaczny przepis naruszałby w sposób radykalny podstawowe założenia ocenne racjonalnego prawodawcy, należy dać pierwszeństwo zgodnym z tymi założeniami dyrektywom pozajęzykowym przed dyrektywami językowymi”. S. Wronkowska, M. Zieliński, *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*, „Studia Prawnicze” 1985, z. 3–4, s. 321; M. Zieliński, *Aspekty zasady clara non sunt interpretanda* [w:] *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, red. S. Wronkowska, M. Zieliński, Poznań 1990, s. 183.
- 15 Uchwała SN z dnia 11 stycznia 1999 r., sygn. akt I KZP 15/98, OSNKW 1999, nr 1–2, poz. 1; uchwala SN z dnia 8 lutego 2000 r., sygn. akt I KZP 50/99, OSNKW 2000, nr 3–4, poz. 24; uchwala składu 7 sędziów SN z dnia 18 października 2001 r., sygn. akt I KZP 22/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 86; wyrok SN z dnia 8 kwietnia 2002 r., sygn. akt V KKN 281/00, OSNKW 2002, nr 7–8, poz. 56; postanowienie SN z dnia 31 sierpnia 2005 r., sygn. akt V KK 426/04, Lex nr 200187. Poglądy takie wyrażane są także w piśmiennictwie: S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 165; L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 1997, s. 151; A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992, s. 203; L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 158–159.
- 16 OSNC 2007, nr 7–8, poz. 95. Por. też uchwala pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 14 października 2004 r., sygn. akt III CZP 37/04, OSNC 2005, nr 3, poz. 42; uchwala SN z dnia 20 lipca 2005 r., sygn. akt I KZP 18/05, OSNKW 2005, nr 9, poz. 74; wyrok SN z dnia 21 lipca 2004 r., sygn. akt V CK 21/04, OSNC 2005, nr 7–8, poz. 137.

sięgania po dyrektywy celowościowe, jeśli już po zastosowaniu dyrektyw systemowych uda się uzyskać wynik wykładni, to znaczy ustalić pozbawione cech absurdalności lub niesprawiedliwości znaczenie interpretowanej normy. Jednak zastosowanie wykładni, w której interpretujący odchodzi od sensu językowego przepisu, musi być uzasadnione wyjątkowymi okolicznościami.

Pamiętać bowiem należy, że zasada, zgodnie z którą *clara non sunt interpretanda* (to, co jest zrozumiałe i jasne, nie wymaga interpretacji), nie jest aktualnie powszechnie akceptowana ani w doktrynie, ani też w orzecznictwie. Podkreśla to Marek Zirk-Sadowski, stwierdzając, że „dzisiaj problem bezpośredniego rozumienia tekstu prawnego budzi wiele wątpliwości”¹⁷. Zwrócił na to uwagę również Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 13 stycznia 2005 r., sygn. akt P 15/02¹⁸, w którym stwierdził, że „coraz częściej, także i w orzecznictwie zasada *clara non sunt interpretanda* zamienia się właściwie w zasadę *interpretati cessat in claris* (interpretację należy zakończyć, gdy osiągnięto jej jednoznaczny rezultat)”. Jak bowiem słusznie zauważa się, skoro wykładnia prawa musi opierać się na założeniu racjonalności prawodawcy, wewnętrznej spójności aktu prawnego, ale i całego systemu prawa, to pominięcie wykładni językowej w niektórych przypadkach usprawiedliwia również konieczność nadania interpretowanym przepisom znaczenia, które uczyni je rozwiązaniami najtrafniejszymi prakseologicznie. Zgodnie z aktualnymi poglądami prezentowanymi w piśmiennictwie ograniczenie się wyłącznie do wykładni literalnej jest wręcz niewłaściwe – konieczne jest potwierdzenie jej przez wykładnię systemową i funkcjonalną¹⁹.

W analizowanej sprawie należy zatem ustalić przede wszystkim, który organ Kościoła stwierdza wypaczenie zasad wyznania ewangelicko-reformowanego lub uwłaczanie godności urzędu przez duchownego. Nie ulega bowiem wątpliwości, że orzeczenie dyscyplinarne, w którym wymierzono karę pozbawienia urzędu i w konsekwencji nastąpiło skreślenie z listy duchownych, w I instancji wydaje Komisja Dyscyplinarna powołana przez Konsystorz, a w II instancji Synodalna Komisja Dyscyplinarna powołana przez Synod (§ 87 i § 90 PS; art. 54 lit. g i art. 71 lit. t PW). Językowa i systemowa wykładnia analizowanych przepisów PW i PS przemawia za stanowiskiem, że organem stwierdzającym powyższe jest Synod jako najwyższe zgromadzenie przedstawicieli Jednoty Ewangelicko-Reformowanej, powołane do decydowania we wszystkich sprawach dotyczących Kościoła. Uchwały Synodu są wiążące dla całego Kościoła (art. 50 PW). Synod sprawuje też nadzór nad działalnością duchownych (art. 54 lit. d PW).

¹⁷ M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia w prawie administracyjnym [w:] System prawa administracyjnego*, t. 4, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2012, s. 129.

¹⁸ OTK ZU 2005, nr 1A, poz. 4.

¹⁹ Wyrok NSA z dnia 21 maja 2014 r., sygn. akt I OSK 585/13, Lex nr 1578883, a także L. Morawski, *Wykładnia...*, dz. cyt., s. 18; M. Zirk-Sadowski, dz. cyt., s. 126–208.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

oraz rozpatruje odwołania od decyzji Konsystorza (art. 54 lit. f PW). Ponieważ zarówno powoływanie na wszelkie urzędy kościelne, jak i „odwołanie”, które w tym kontekście należy rozumieć jako usunięcie z urzędu, odbywa się w tym samym trybie (art. 5 ust. 1 i 3 *ab initio* PW), czyli poprzez głosowanie, to Synod na wniosek Konsystorza (art. 36 PW i § 38 PS) w głosowaniu tajnym (art. 5 ust. 1 i 3 oraz art. 57 ust. 1 PW) stwierdza wypaczenie zasad wyznania ewangelicko-reformowanego lub uwłaczanie godności urzędu przez duchownego. Konsystorz jako organ wykonawczy Synodu, który sprawuje w okresie między posiedzeniami Synodu zarząd nad wszystkimi sprawami Kościoła (art. 67 ust. 1 PW), winien skierować wniosek do Synodu o stwierdzenie tych okoliczności i tym samym o usunięcie duchownego z urzędu. Po podjęciu przez Synod stosownej uchwały Konsystorz, który prowadzi listę duchownych i dokonuje w niej zmian w wyniku zaistnienia określonych zdarzeń lub czynności prawnych, winien dokonać skreślenia duchownego z listy. Takie rozwiązanie jest zgodne z kompetencjami Konsystorza określonymi w art. 71 lit. k–p PW, a także właściwie rozumianymi przepisami art. 36 PW i § 38 PS. W rozważanej sprawie wynik wykładni językowej art. 36 PW i § 38 PS prowadziłby bowiem do wypaczenia treści tych przepisów. Konieczne jest więc dokonanie ich wykładni logicznej i celowościowej. Otóż wbrew literalnemu brzmieniu przepisy te winny być interpretowane w ten sposób, że nie tyle skreślenia z listy, ale usunięcia z urzędu może dokonać Synod na wniosek Konsystorza. Potwierdzają to również prawidłowo zinterpretowane przepisy § 65 lit. b i c PS, zgodnie z którymi skreślenie z listy duchownych (jako czynność materialno-techniczna), w przypadku duchownego, który został usunięty z urzędu, bo wypaczał zasady wyznania ewangelicko-reformowanego lub postępowaniem swoim uwłaczał godności urzędu albo został pozbawiony urzędu wskutek prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego, winno nastąpić przez Konsystorz. Podejmowanie przez Konsystorz w tym celu odrębnej uchwały jest zbędne, skreślenie z listy winno bowiem nastąpić jako skutek utraty przez duchownego urzędu. Również przepis art. 72 ust. 1 PW: „Konsystorz sprawuje nadzór nad działalnością wszystkich osób powołanych do pełnienia służby w społeczności kościelnej, z wyjątkiem członków Prezydium Synodu i synodalnej komisji rewizyjnej”, winien być interpretowany łącznie z przepisem art. 54 lit. d PW, zgodnie z którym nadzór na działalnością duchownych sprawuje Synod. Tym samym Konsystorz sprawuje nadzór nad działalnością osób powołanych do pełnienia służby w Kościele, z wyjątkiem członków Prezydium Synodu i synodalnej komisji rewizyjnej, a także duchownych, bo ta kompetencja została wprost przyznana Synodowi.

Skreślenie z listy duchownych pozbawia wszelkich praw wynikających ze statusu duchownego w Kościele, chyba że Konsystorz postanowił inaczej w zakresie praw socjalno-bytowych (art. 38 PS). I znów należy zauważyć, że nie tyle

czynność o charakterze materialno-technicznym, ale utrata urzędu duchownego pozbawia wszelkich praw wynikających ze statusu duchownego w Kościele, z zastrzeżeniem, o którym mowa w cytowanym przepisie. Należy także mieć na względzie, że w stosunku do duchownych, którzy pozostają w stosunku pracy w Kościele, a którzy utracili urząd, mają zastosowanie również przepisy Kodeksu cywilnego i prawa pracy (art. 5 ust. 3 *in fine* PW).

WNIOSKI

Zasady poprawnej legislacji obejmują między innymi wymaganie określoności przepisów, które muszą być formułowane w sposób precyzyjny i jasny. Jasność przepisu oznacza jego klarowność i zrozumiałość dla adresatów, którzy mają prawo oczekiwać od racjonalnego ustawodawcy, w tym ustawodawcy kościelnego, tworzenia norm prawnych niebudzących wątpliwości co do treści nakładanych obowiązków i przyznawanych praw. Poprawność legislacyjna to także stanowienie przepisów prawa w sposób logiczny i konsekwentny, z poszanowaniem zasad ogólnosystemowych oraz z zachowaniem należytych aksjologicznych standardów. Co w przypadku prawa wewnętrznego (kanonicznego) związków wyznaniowych oznacza jego bardzo silne powiązanie z doktryną religijną danego związku wyznaniowego, także w tym sensie, że to doktryna niejednokrotnie kształtuje treść normatywną tego prawa.

Należy zgodzić się z Piotrem Krocziem, że wobec niektórych związków wyznaniowych można „wysunąć [...] sugestię, aby bardziej dbały o prawne elementy swojej działalności. Chodzi tu głównie o jakość stanowionego endogenicznie prawa. Jeżeli nawet zrzeczenia te nie chcą tego czynić z uwagi na własne poglądy dotyczące prawa (czy też szczególnie prawa stanowionego), to powinny mieć na uwadze organy władzy publicznej. Dla tych organów tekst normatywny jest podstawą ułożenia relacji ze związkami wyznaniowymi, a szczególnie podejmowania konkretnych decyzji dotyczących tych związków”²⁰. Analizy zawarte w tym artykule pozwalają taką sugestję wysunąć także wobec KER. Przepisy regulujące utratę urzędu duchownego w tym Kościele winny bowiem odpowiadać zasadom poprawnej legislacji, czyli być formułowane w sposób precyzyjny, jasny, logiczny i konsekwentny. Po pierwsze – każdy przepis prawa, a zwłaszcza ograniczający wolności lub prawa (przepisy dotyczące utraty urzędu duchownego pozbawiają zaś wszelkich praw wynikających ze statusu duchownego w Kościele, chyba że Konsystorz postanowił inaczej w zakresie praw socjalno-bytowych), powinien być sformułowany w sposób pozwalający

²⁰ P. Kroczek, dz. cyt., s. 232.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

jednoznacznie ustalić, kto i w jakiej sytuacji podlega ograniczeniom. Po drugie – przepis ten powinien być na tyle precyzyjny, aby zapewniona była jego jednolita wykładnia i stosowanie. Po trzecie – przepis taki powinien być sformułowany tak, aby zakres jego zastosowania obejmował tylko te sytuacje, w których działający racjonalnie ustawodawca kościelny istotnie zamierzał wprowadzić regulację ograniczającą korzystanie z wolności i praw. Jest to oczywiście sugestia, a nie postulat. W pełni bowiem zgadzam się z przywołanym już Piotrem Kroczykiem, że nie można „domagać się, a tym bardziej narzucać związkom wyznaniowym stosunku do prawa, czy też domagać się recepcji elementów polskiej kultury prawnej. Wolność religijna chroni niezależność i autonomię kościołów i innych związków także w tym zakresie”²¹. Potwierdził to także SN w postanowieniu z dnia 12 marca 2016 r., sygn. akt IV CSK 529/15²², w którym przyjął, że w sprawie o stwierdzenie ważności uchwały kościoła lub związku wyznaniowego dotyczącej obsady funkcji w tym kościele lub związku droga sądowa jest niedopuszczalna.

BIBLIOGRAFIA

AKTY PRAWNE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1153.

Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 483.

Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego obowiązujące od 1 stycznia 2015 r., znowelizowane podczas Synodu 12–13 maja 2018 r. w Żelowie, 11–12 maja 2019 r. w Żelowie oraz 5 czerwca 2021 r. w Łodzi, tekst w posiadaniu autora.

Pragmatyka Służbowa dla Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej z 11 maja 2019 r., tekst w posiadaniu autora.

²¹ Tamże.

²² OSNC 2017, nr 3, poz. 35.

ORZECZNICTWO

- Postanowienie SN z dnia 2 grudnia 2004 r., sygn. akt III KK 112/04, OSNKW 2005, nr 1, poz. 6.
- Postanowienie SN z dnia 31 sierpnia 2005 r., sygn. akt V KK 426/04, Lex nr 200187.
- Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2011 r., sygn. akt I CSK 182/10, OSP 2011, z. 12, s. 885–889.
- Postanowienie SN z dnia 12 marca 2016 r., sygn. akt IV CSK 529/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 35.
- Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 14 października 2004 r., sygn. akt III CZP 37/04, OSNC 2005, nr 3, poz. 42.
- Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18 października 2001 r., sygn. akt I KZP 22/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 86.
- Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 1 marca 2007 r., sygn. akt III CZP 94/06, OSNC 2007, nr 7–8, poz. 95.
- Uchwała SN z dnia 11 stycznia 1999 r., sygn. akt I KZP 15/98, OSNKW 1999, nr 1–2, poz. 1.
- Uchwała SN z dnia 8 lutego 2000 r., sygn. akt I KZP 50/99, OSNKW 2000, nr 3–4, poz. 24.
- Uchwała SN z dnia 25 kwietnia 2003 r., sygn. akt III CZP 8/03, OSNC 2004, nr 1, poz. 1.
- Uchwała SN z dnia 20 lipca 2005 r., sygn. akt I KZP 18/05, OSNKW 2005, nr 9, poz. 74.
- Uchwała SN z dnia 11 stycznia 2006 r., sygn. akt I KZP 53/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 13.
- Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., sygn. akt III CZP 122/08, OSP 2010, z. 2, s. 114–120.
- Uchwała SN z dnia 10 grudnia 2009 r., sygn. akt III CZP 110/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 89.
- Uchwała SN z dnia 19 maja 2015 r., sygn. akt III CZP 114/14, OSNC 2015, nr 12, poz. 134.
- Wyrok NSA z dnia 3 lipca 2000 r., sygn. akt II SA 1128/99, OSP 2001, z. 12, s. 602–605.
- Wyrok NSA z dnia 19 września 2000 r., sygn. akt III SA 1411/00, Lex nr 47198.
- Wyrok NSA z dnia 8 stycznia 2008 r., sygn. akt II GSK 286/07, OSP 2009, z. 2, s. 120–123.
- Wyrok NSA z dnia 21 maja 2014 r., sygn. akt I OSK 585/13, Lex nr 1578883.
- Wyrok NSA z dnia 5 lutego 2016 r., sygn. akt II OSK 1631/14, ONSAiWSA 2017, nr 2, s. 103–112.
- Wyrok SN z dnia 12 marca 1997 r., sygn. akt II CKN 24/97, Lex nr 80725.

Utrata urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym...

- Wyrok SN z dnia 27 lipca 2000 r., sygn. akt IV CKN 88/00, OSP 2003, z. 9, s. 491–492.
- Wyrok SN z dnia 8 kwietnia 2002 r., sygn. akt V KKN 281/00, OSNKW 2002, nr 7–8, poz. 56.
- Wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r., sygn. akt IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, s. 48–60.
- Wyrok SN z dnia 21 lipca 2004 r., sygn. akt V CK 21/04, OSNC 2005, nr 7–8, poz. 137.
- Wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 r., sygn. akt IV CK 480/04, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2009, t. 1, s. 203–206.
- Wyrok SN z dnia 17 lutego 2005 r., sygn. akt IV CK 582/04, Lex nr 176007.
- Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2008 r., sygn. akt II CSK 650/07, Lex nr 391825.
- Wyrok TK z dnia 8 czerwca 1999 r., sygn. akt SK 12/98, OTK 1999, nr 5, poz. 96.
- Wyrok TK z dnia 13 stycznia 2005 r., sygn. akt P 15/02, OTK ZU 2005, nr 1A, poz. 4.
- Wyrok TK z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. akt K 55/07, OTK ZU 2009, nr 11A, poz. 167.

LITERATURA

- Cupriak J., *Związek wyznaniowy [w:] Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014.
- Gizbert-Studnicki T., *Wykładnia celowościowa*, „Studia Prawnicze” 1985, nr 3–4.
- Kroczyk P., *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne*, Kraków 2017.
- Mezglewski A., *Zarządzanie własnymi sprawami [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 1997.
- Morawski L., *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Kraków 2007.
- Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Wronkowska S., Ziemiński M., *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*, „Studia Prawnicze” 1985, z. 3–4.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988.
- Ziemiński M., *Aspekty zasady clara non sunt interpretanda [w:] Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, red. S. Wronkowska, M. Ziemiński, Poznań 1990.
- Ziemiński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.

- Zieliński T., *Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Prawo i Religia” 2007, t. 1.
- Zirk-Sadowski M., *Wykładnia w prawie administracyjnym [w:] System prawa administracyjnego*, t. 4, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2012.

STRESZCZENIE

Celem tego artykułu jest wykładnia przepisów prawa wewnętrznego (kanonicznego) Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP regulujących kwestię utraty urzędu duchownego w tymże Kościele, w kontekście zasad poprawnej legislacji. Zasady poprawnej legislacji obejmują między innymi wymaganie określoności przepisów, które muszą być formułowane w sposób precyzyjny i jasny. Jasność przepisu oznacza jego klarowność i zrozumiałość dla adresatów, którzy mają prawo oczekiwać od racjonalnego ustawodawcy, w tym ustawodawcy kościelnego, tworzenia norm prawnych niebudzących wątpliwości co do treści nakładanych obowiązków i przyznawanych praw. Poprawność legislacyjna to także stanowienie przepisów prawa w sposób logiczny i konsekwentny, z poszanowaniem zasad ogólnosystemowych oraz z zachowaniem należytych aksjologicznych standardów. Co w przypadku prawa wewnętrznego (kanonicznego) związków wyznaniowych oznacza jego bardzo silne powiązanie z doktryną religijną danego związku wyznaniowego, także w tym sensie, że to doktryna niejednokrotnie kształtuje treść normatywną tego prawa.

Przeprowadzone w artykule analizy prowadzą do wniosku, że przepisy regulujące utratę urzędu duchownego w Kościele Ewangelicko-Reformowanym w RP powinny odpowiadać zasadom poprawnej legislacji. Po pierwsze – każdy przepis prawa, a zwłaszcza ograniczający wolności lub prawa (przepisy dotyczące utraty urzędu duchownego pozbawiają zaś wszelkich praw wynikających ze statusu duchownego w Kościele, chyba że Konsystorz postanowił inaczej w zakresie praw socjalno-bytowych), powinien być sformułowany w sposób pozwalający jednoznacznie ustalić, kto i w jakiej sytuacji podlega ograniczeniom. Po drugie – przepis ten powinien być na tyle precyzyjny, aby zapewniona była jego jednolita wykładnia i stosowanie. Po trzecie – przepis taki powinien być sformułowany tak, aby zakres jego zastosowania obejmował tylko te sytuacje, w których działający racjonalnie ustawodawca kościelny istotnie zamierzał wprowadzić regulację ograniczającą korzystanie z wolności i praw.

Słowa kluczowe: duchowny, Kościół Ewangelicko-Reformowany, urząd kościelny, prawo wewnętrzne (kanoniczne), legislacja

SUMMARY

LOSS OF CLERICAL OFFICE IN THE EVANGELICAL-REFORMED CHURCH
IN THE REPUBLIC OF POLAND. INTERPRETATION OF THE APPLICABLE
PROVISIONS IN THE CONTEXT OF THE PRINCIPLES OF CORRECT LEGISLATION

The aim of this article is to interpret the provisions of the internal (canonical) law of the Evangelical-Reformed Church in the Republic of Poland, regulating the issue of the loss of the clerical office in that Church in the context of the principles of correct legislation. The principles of correct legislation include, inter alia, the requirement of defined provisions, which must be formulated in a precise and clear manner. The clarity of a provision means that it is clear and comprehensible to the addressees, who have the right to expect a rational legislator, including an ecclesiastical legislator, to create legal norms that do not raise doubts as to the content of the obligations imposed and rights granted. Legislative correctness is also about legislating in a logical and consistent manner, with respect for system-wide principles and with due axiological standards. In the case of the internal (canonical) law of religious associations, this means that it is very strongly linked to the religious doctrine of the religious association concerned, as well as in the sense that it is the doctrine that often shapes the normative content of the law.

The analyses carried out in this article lead to the conclusion that the provisions regulating the loss of clerical office in the Evangelical-Reformed Church in the Republic of Poland should comply with the principles of correct legislation. Firstly – every provision of law, especially those limiting freedoms or rights (the provisions concerning the loss of a clerical office deprive all rights resulting from the status of a cleric in the Church, unless the Consistory decided otherwise regarding social and living rights), should be formulated in a way that makes it possible to determine unambiguously who is subject to limitations and in what situations. Secondly, the provision should be sufficiently precise to ensure uniform interpretation and application. Thirdly, such a provision should be formulated in such a way that its scope of application covers only those situations in which a rationally acting ecclesiastical legislator actually intends to introduce a regulation restricting the exercise of freedoms and rights.

Key words: clergyman, Evangelical Reformed Church, ecclesiastical office, internal (canonical) law, legislation